

בירורים בהלכה

אפליקצית מחצית השקל

הירושלמי (שקלים ה"ד ברש"י שם) הקשה מדוע לא פדו את המטבעות על מרגלית, שאותה קל יותר להעלות לירושלים, ותירצה כדי שלא להפסיד את ההקדש, שהרי ערך המרגלית עולה ויורד באופן תדיר, וייתכן שמחירה ירד ונמצא שההקדש מפסיד. אמנם, מדברי רבינו גרשום שהדגיש שרק מפני טורח הדרך התירו לשלם במטבעות זהב, משמע שבאופן עקרוני אין לשלם בשווה כסף וצ"ע מדוע לא נאמר כאן שזה כסף ככסף כבכל התורה כולה, ואכמ"ל.

נראה שהסכמת הפוסקים שלמרות שלמטבעות בימינו אין ערך עצמי, הם מוגדרים כמטבע, כיוון שהם שעפ"י דיני המלכות משתמשים בהם לקיום משא ומתן (עפ"י החת"ס י"ד קלד, ולמרות שהעונג יו"ט סי' קב חולק עליו, ייתכן שמודה במציאות ימינו שאין זהב כנגדו בבנק המרכזי, ולכן אינו נחשב כשטר חוב אלא ככסף גמור. ועי' בחזו"א שתלה זאת בהסכמת בני המלכות). לפיכך, נראה שכשיבנה ביהמ"ק יהיה ניתן להשתמש במטבעות שלנו ע"מ לשלם את מחצית השקל (כ"כ הרב יהושע פרידמן תחומין לד). כמובן, בהתאם לערך של משקל כסף טהור המתאים לחצי שקל צורי (ואכמ"ל בביאור השיעור, אמנם יש שכתבו שיש לחשב את הערך לפי 'כוח הקנייה' של המטבע דאז, ויש לכך יסודות בדברי הסמ"ע חו"מ פח, ב לגבי פרוטה דקידושי אישה, ועי' מאמרו של הרב שלמה אישון מעלין בקודש כז שסיכם את השיטות בזה).

עוד יש לדון, האם יהיה ניתן לשלם מחצה"ש באמצעות אפליקציות תשלום, לכאורה להעברה בנקאית אין דין של כסף, אלא של כעין הוראה לבנק לשלם לפלוני כסף, כאשר יבקש. אמנם, ייתכן שכלל השימוש האלקטרוני יהיה יותר ויותר נפוץ, ייתכן שעפ"י דברי החת"ס יהיה לזה ג"כ דין כסף, ואולי אפ"י כבר בימינו, וצ"ע (עי' מאמרו של הרב יהושע פרידמן, אמונת עתיך 114 (נדפס בספרו אוצר בית ה'), ושם תמה, שלכאורה מחצה"ש צריך שיקדש, ובהעברה בנקאית אינו מתקדש (ושם הציע הצעה אחרת). אמנם עצם הנחתו זו צריכה בירור, שיש מהאחרונים שמשמע מהם שביהמ"ק יכולים להיות בעלים גם על דברי חולין [קוב"ש ב, כ אות ו ע"פ רש"י ב"מ נו, ב דבונים בחול ואח"כ מקדישים]. וכיוון שהעיקר הוא שהתשלום יבוא מכלל ישראל, ממילא יוכלו לקנות בזה, אמנם המוכר יצטרך למסור את הקרבן לציבור שמדברי הרמב"ם (כלי המקדש ה, ז) נראה שהדבר אפשרי, וצ"ע). ויהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו!

מצות מחצית השקל, היתה מעין 'מס שנתי' הניתן לבית המקדש לצורך מימון קרבנות הציבור (ודברים נוספים של צורכי בית המקדש), ונוהגת בזמן שבית המקדש היה קיים (אמנם, דעת הרב ישראל אריאל שליט"א היא, שכיוון שיסודה של המצוה מתבאר בפרשת כי תשא הוא לצורך בניית המקדש, ממילא בכל זמן שאנו יכולים לבנות את הבית, או לפחות להתכוון לבנותו, ייתכן שחוזר חיוב מחצית השקל).

שקל של התורה, היה המטבע שבו היו משתמשים ומשקלו היה כ-320 שעורות. בשלב מסוים, (עי' תוס' מנחות עז, א מח' אם בזמן יחזקאל או בזמן בית שני) החליטו חכמי הדור שאת השקל של משה יחליף השקל הצורי שמשקלו כ-384 שעורות (עי' רמב"ם ריש ה' שקלים, ומכאן ואילך הפודה את בנו בחמשת הסלעים של התורה, בנו אינו פדוי, מפני שצריך להשתמש בערך החדש, ובביאור כיצד חז"ל קבעו זאת עי' תוס' כתובת י, א ד"ה נתן לה, וע"ע חזו"א חו"מ טז, יד ובמידות ושיעורי תורה פרק כ"א).

הרמב"ם (שקלים פ"א ה"ה-ו) חידש, שמחצית השקל היא מחצית מהמטבע הנוהגת באותו הזמן בארץ ישראל, ובלבד שלא יהיה פחות משיעור מחצית השקל 'המקורי'. אמנם הראב"ד חלק על דבריו, וסבר שהחיוב הוא תמיד בימי משה. אמנם, עפ"י הצורך יוכלו חכמי הדור לתקן לשלם סכומים גבוהים יותר. (ונח' בביאור המשנה, שכשעלו מן הגולה שילמו 'דרכונות' שהוא מטבע זהב). נראה מדבריהם, שיהיה ניתן לשלם מחצית השקל גם בפרוטות (שהוא מטבע נחושת) או במטבע זהב, ולא רק במחצית השקל ממש (וכן משמע בחינוך מצוה קה, אך עי' שקל הקודש ביה"ל ד"ה, שנחלק בזה על ערוה"ש שאסר אליבא דהרמב"ם).

המשנה בבכורות (מט, ב) מבארת, שבניגוד לדיני תורה אחרים, שהכלל הוא ששווה כסף ככסף, ולכן אדם יכול לפדות את בנו גם בדבר שהוא שווה כסף, במחצית השקל אין הדבר כן, וצריך לתת כסף גמור. הגמ' (שם נא, א) מביאה לכך ראייה מהמשנה בשקלים (ב, ד) אומרת, שאת הכסף שהיו אוספים הגזברים בערים השונות לצורך מחצית השקל, היו פורטים למטבעות זהב, ומעלים אותם לירושלים באופן הזה, משום שמטבעות הכסף היו מרובים ובאמצעות הפריטה היה קל יותר להעלותם.